

วันสงกรานต์ถิ่นใต้

รศ.ประพันธ์ เรืองณรงค์

ก่อนที่จะเล่าถึงวันสงกรานต์ถิ่นใต้ ขอบอกถึงที่มาหรือเรื่องราวของวันสงกรานต์ซึ่งหลายท่านคงทราบมาบ้างแล้ว ขอนำเสนอพอสังเขปเป็นอารัมภกถา ดังนี้

คำว่า “สงกรานต์” มาจากภาษาบาลี แปลว่า ผ่าน หรือ เคลื่อนย้าย ในที่นี้หมายถึงพระอาทิตย์เคลื่อนจากราศี หรือกลุ่มดาวไปตามจักรราศีตามลำดับจนครบ ๑๒ ราศี นับเป็นรอบหนึ่ง หรือหนึ่งปี

โดยเฉพาะการเริ่มต้นราศีใหม่ ตรงกับราศีเมษ เรียกพิเศษว่าวันมหาสงกรานต์ ชาวสวรรค์มีการแห่แหนพระเศียรท้าวกบิลพรหม ซึ่งเป็นตำนานสงกรานต์ มีทั้งเรื่องเล่าและลายลักษณ์อักษรเป็นจารึกประจำรูปเขียนไว้ที่วัดพระเชตุพนฯ ซึ่งกล่าวถึงธรรมบาลกุมารมีความสามารถเรียนรู้ภาษานก ต่อมาท้าวกบิลพรหมลงมาถามปัญหาธรรมบาลกุมาร ๓ ข้อ คือ ตอนเช้า ตอนเที่ยง และตอนเย็น ราศีของคนที่อยู่ที่ใด ถ้าแก้ปัญหาได้ท้าวกบิลพรหมยอมถูกตัดพระเศียร ถ้าแก้ปัญหาไม่ได้ธรรมบาลต้องถูกตัดศีรษะ

ธรรมบาลกุมารขอผิด ๗ วันเพื่อคิดคำตอบ ในวันสุดท้ายธรรมบาลกุมารยังคิดไม่ออก จึงไปนอนใต้ต้นตาล ได้ยินเสียงนกอินทรีขึงสองฟัวเมียคุยกัน นกตัวเมียถามว่าพຽ່งนี้พี่จะไปกินอาหารที่ไหน นกตัวผู้ตอบว่าจะไปกินศพนธรรมบาลกุมารเพราะตอบปัญหาไม่ได้ นางนกถามต่อไปว่าปัญหาว่าอะไรและจะแก้ได้อย่างไร นกตัวผู้บอกว่า ตอนเช้าราศีอยู่ที่โบน้ามนุษย์จะต้องล้างหน้า ตอนเที่ยงราศีอยู่ที่อก มนุษย์ต้องเอาน้ำอบน้ำหอมมาประพรมที่หน้าอก ตอนเย็นราศีอยู่ที่เท้า มนุษย์จะต้องล้างเท้า

ในที่สุดธรรมบาลกุมารสามารถตอบปัญหาได้ เพราะได้ฟังนกอินทรีคุยกันนั่นเอง ท้าวกบิลพรหมจึงมีรับสั่งกับพระธิดาทั้งเจ็ดว่า เศียรของพ่ออย่าตั้งไว้บนแผ่นดินจะไหม้โลกธาตุ ถ้าทิ้งในอากาศฝนจะล้าง ถ้าทิ้งในมหาสมุทรน้ำจะแห้ง พระธิดาทั้งเจ็ดจึงเอापานรองรับพระเศียร แล้วนำขบวนแห่แหนประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุ จากนั้นจึงอัญเชิญประดิษฐาน ณ มณฑปถ้ำคันธุลี เขาไกรลาส ครั้นครบ ๓๖๕ วัน

หรือครบ ๑ รอบปี ขึ้นปีใหม่ เรียกว่าวันมหาสงกรานต์
พระธิดาทั้งเจ็ดต่างพลัดเวรกันอัญเชิญพระเศียรแห่แหน
ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุเป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะ
ปี ๒๕๖๓ นี้ นางสงกรานต์ชื่อโคราคะเทวี ทรงพาหุรัด
ดอกปีป (กาสะลอง) มีแก้วมุกดาเป็นอาภรณ์ ภัทราหาร
น้ำมัน พระหัตถ์ขวาทรงพระขรรค์ พระหัตถ์ซ้ายทรงไม้เท้า
เสด็จไสยาสน์ (นอนสัณเฑาะ) มาเหนือหลังพญาคัน

คำเรียกวันสงกรานต์ของชาวใต้

โดยทั่วไปชาวใต้เรียกวันสงกรานต์ว่า “วันว่าง”
แต่บางถิ่นเรียกต่างกันออกไป เช่น วันแซ่ครกแซ่สาก
วันเจ้าเมืองเก่า เจ้าเมืองใหม่ วันสงเทดา วันจบบปี
จบบเดือน

ปัจจุบันคำว่าวันว่างที่ชาวใต้เรียกกันมา
ค่อยเลือนหายไปกับคนรุ่นเก่า โดยมีคำว่าวันสงกรานต์
เข้ามาแทนที่

วันว่าง

ที่เรียกวันสงกรานต์ว่าวันว่างเพราะเป็นวัน
ปลอดเทวดา เทวดาไม่ได้อยู่รักษาต้องไปร่วมพิธีแห่แหน
พระเศียรท้าวภิลพรหม มนุษย์จึงงดการทำงานทุกอย่าง
เพราะเชื่อว่าจะเกิดอุบัติเหตุต่างๆ นานา สิ่งของเครื่องใช้
ถูกเก็บไว้ชั่วคราว ๓ วัน คือวันที่ ๑๓ เมษายน
เป็นวันสงกรานต์ วันที่ ๑๔ เมษายน เป็นวันว่าง และ
วันที่ ๑๕ เมษายน เป็นวันเถลิงศกหรือวันขึ้นปีใหม่ ชาว
ใต้ให้ความสำคัญของวันว่าง จึงเรียกแทนวันทั้งสอง
ดังกล่าว คือทั้งวันสงกรานต์หรือวันเถลิงศกเรียกวันว่าง
ทั้งนั้น

วันแซ่ครกแซ่สาก

ตลอดวันสงกรานต์ทั้งสามวัน มีข้อห้ามไม่ให้
สีข้าว ซ้อมสาร (ตำข้าวสาร) ชาวบ้านทุกครัวเรือน
ต้องนำสาก ครกตำข้าว มาวางไว้ในที่เปิดเผย

สากตำข้าวนั้นนำมามัดรวมกัน แล้วผูกด้วยด้ายแดง
ด้ายขาวตั้งใส่ไว้ในครก พร้อมกับใส่น้ำลงไปด้วย จึงเรียก
ว่า “แซ่ครกแซ่สาก” และจะไม่นำสิ่งดังกล่าวนี้มาใช้
ในช่วงวันว่าง

นอกจากวันแซ่ครกแซ่สากแล้ว บางถิ่น เช่น
ที่ชุมพรมีการ “มัดครกมัดสาก และมัดจอบ มีด
เข้าด้วยกัน” เพราะเชื่อว่าเครื่องใช้เหล่านี้สำคัญต่อ
การดำรงชีวิตเป็นประจำ จึงต้องงดใช้ในวันว่าง โดยผูกรวม
ใส่ไว้ในครกตำข้าว แล้วผูกติดกับเสาบ้านเพื่อไม่ให้ล้ม
กระจัดกระจาย จากนั้นนำขนมต่างๆ และข้าวปลาอาหาร
รวมทั้งเครื่องดื่มใส่ไว้ในครกตำข้าวมีกำหนดสามวัน
ห้ามมิให้ผู้ใดหยิบเอาไปใช้เป็นอันขาด ถ้าใครหยิบไปใช้
ช่วงวันสงกรานต์ เชื่อว่าปู่ย่าตายายจะสาปแช่ง ทำให้
พลาดพลั้งฟันโดนมือหรือเท้าได้

วันเจ้าเมืองเก่า-เจ้าเมืองใหม่

วันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์
หรือวันว่าง บางถิ่น เช่น นครศรีธรรมราชเรียก
“วันเจ้าเมืองเก่า” หรือ “วันส่งเจ้าเมืองเก่า” เจ้าเมืองเก่า
หมายถึงเทวดา ผู้ทำหน้าที่รักษาดวงชะตาบ้านเมือง
เมื่อครบรอบปีจำเป็นต้องอำลาหน้าที่พิทักษ์รักษา
บ้านเมืองเพื่อไปชุมนุม ณ สรวงสวรรค์ ถัดมาวันที่ ๑๔
เมษายนเป็นวันเนาหรือวันว่าง วันดังกล่าวนี้เป็นวันปลอด
เจ้าเมือง การงานทุกอย่างทุกอาชีพต้องหยุด หากยัง
ประกอบกิจเชื่อว่าจะเกิดความเสียหายตามมา เครื่องใช้
ไม้สอยต่างๆ ต้องเก็บไว้ห้ามนำมาใช้ในสามวันดังกล่าว

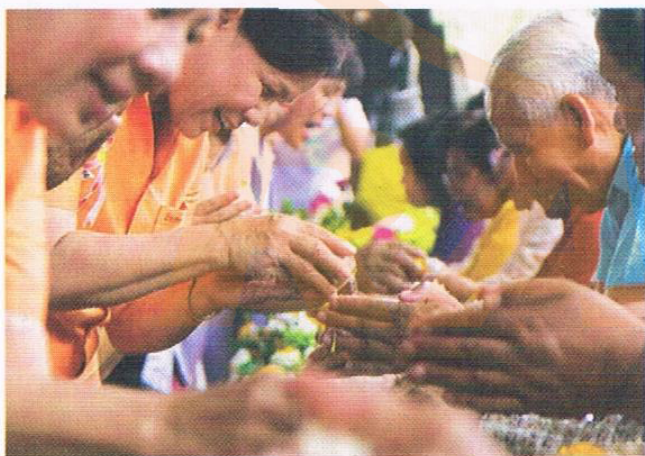
ครั้นถึงวันที่ ๑๕ เมษายน เป็นวันเถลิงศก
หรือวันปีใหม่ เรียกว่า “วันเจ้าเมืองใหม่” หรือ “วันรับ
เจ้าเมืองใหม่” คือวันที่เจ้าเมืองใหม่หรือเทวดาองค์ใหม่
มาพิทักษ์คุ้มครองผู้คนและบ้านเมือง จนครบ ๓๖๕ วัน
จึงมีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอีก

ที่จะนำไปทำบุญถวายข้าว โดยคัดเลือกข้าวพันธุ์ที่ดีที่สุด ประมาณ ๓ กำเล็ก ๆ มัดรวบด้วยด้ายสีแดงและสีขาวดูสวยงาม จัดวางบนพานหรือถาด นำไปประกอบพิธีทำขวัญข้าวร่วมกันที่วัดในวันสงกรานต์

ขึ้นเบญจารถน้ำ

ตามรูปศัพท์ เบญจาหมายถึงเตียง หรือ แท่นที่นั่งหรือที่นอน พิธีขึ้นเบญจาเป็นการรดน้ำผู้อาวุโส โดยจัดโรงพิธีแบบจัตุรมุข ตั้งแท่นกลางโรงพิธี ครั้นถึงเวลารดน้ำก็เชิญผู้อาวุโสขึ้นนั่งบนแท่น จากนั้นลูกหลานเข้ามารดน้ำ น้ำที่นำมารดนั้นเป็นน้ำพระพุทธมนต์ผสมเครื่องหอม ขณะเดียวกันพระสงฆ์สวดขยันโตให้พรเมื่อรดน้ำเสร็จแล้วประพรมเครื่องหอม และเปลี่ยนเครื่องแต่งกายใหม่แก่ผู้อาวุโสเป็นเสร็จพิธี

บางถิ่นในภาคใต้ยอดเบญจาทำเป็นหัวพญานาค พ่นน้ำออกมาทางปากเป็นฟองฟอย คล้ายกับพญานาค พ่นน้ำอาบรดให้ ทำให้เปียกไปทั้งตัว จึงเรียกว่า “สระหัว”

การละเล่นเพื่อความสนุกสนานในวันสงกรานต์

หลังจากเทศบาลทำบุญ สรงน้ำพระ และขึ้นเบญจารถน้ำเสร็จแล้ว ชาวบ้านก็มีการละเล่นกันอย่างเพลิดเพลิน การเล่นสาดน้ำระหว่างคนวัยเดียวกันโดยไม่ถือโทษโกรธเคือง นอกจากนี้มีการเล่นยิงส่บ้า จะร่เข้าพาดหาง (บางถิ่นเรียกเล่นพาดทิง) เเตยปิดตาลักซ่อน ช้ดราว กำทาย ทั้งช้ดราวและกำทายใช้เมล็ดมะม่วงหิมพานต์ ชาวใต้เรียกต่างกัน เช่น

เม็ดยาร่วง เม็ดหัวครก เม็ดเล็ดล่อ เม็ดกาหยี ฯลฯ เพราะในช่วงวันสงกรานต์เป็นหน้าแล้ง ผลไม้ดังกล่าวกำลังสุก สามารถนำเมล็ดมาเล่นช้ดราว และเล่นกำทายกันอย่างสนุกสนาน

วันสงกรานต์ยังมีการเล่นกีฬาพื้นเมือง เช่น แข่งเรือพาย แข่งฟ่งเรือ (คล้ายกีฬาฟ่งแหลน ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นรูปเรือ ผู้ใดฟ่งได้ไกลที่สุด ผู้นั้นเป็นฝ่ายชนะ) วิ่งวัวชนวัว โยนหลุม (ทอยกอง) มอญซ่อนผ้า ที่อำเภอไชยา สุราษฎร์ธานีมีกีฬาชักไม้แข่งหรือแข่งลากไม้จากป่าเข้าวัด โดยนักกีฬาหรือชาวบ้านแต่ละฝ่ายชวนกันเข้าป่าเพื่อตัดไม้ แล้วช่วยกันชักลากออกมาที่วัด โดยใช้คนลากจำนวนเท่ากัน เริ่มต้นพร้อมกัน ถ้าคนใดล้มหรือมือหลุดจากเชือก จะต้องออกจากการแข่งขัน การตัดสินแพ้ชนะอยู่ที่ฝ่ายใดชักลากไม้มาถึงวัดก่อน

ที่อำเภอไชยาวันสงกรานต์ยังมีการแข่งขันชนควาย เนื่องจากท้องถิ่นนี้มักใช้ควายไถนา วันสงกรานต์จึงจัดควายชนกัน โดนเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าเมืองไชยาสนับสนุนอย่างเต็มที่ ถึงกับมีสำนวนพูดกันติดปากว่า “ช้างถึงควายถึง” หมายความว่าเจ้าเมืองหรือกรมการเมืองนั่งช้างมาถึงสนามแข่งแล้ว ชาวบ้านต้องรีบไล่ควายหรือปล่อยควายให้ชนกันทันที ถ้าชักช้าจะถูกเจ้าเมืองลงโทษ

นอกจากนี้วันสงกรานต์ในท้องถิ่นภาคใต้ทั่วไปมีการแสดงพื้นบ้าน เช่น โนรา หนังตะลุง เพลงบอก สำหรับเพลงบอกมีพ่อเพลงและลูกคู่เดินกันเป็นกลุ่มไปตามบ้านเรือน พ่อเพลงจะขับเพลงบอก ขยับกรับเป็นจังหวะ เนื้อหาส่วนใหญ่เล่าถึงรายละเอียดวันสงกรานต์ เช่น ปีน้างสงกรานต์ชื้ออะไร ทรงอาภรณ์เครื่องประดับอย่างไร และพระหัตถ์ขวาช้ายทรงอะไร รวมทั้งใช้สัตว์ชนิดใดเป็นพาหนะ นับเป็นการบอกข่าวแก่ชาวบ้านเป็นประจำทุกปี เมื่อเพลงบอกเดินไปถึงบ้านใครแล้วเจ้าของบ้านให้การต้อนรับเป็นอย่างดีด้วยการเลี้ยงเครื่องดื่มและขนมมณเญ

